

บทที่ 1

บทนำ

สภาพปัญหาและความสำคัญทางการเมือง

ในทุกระบอบการเมืองนั้น การดำเนินงานทางการเมืองใด ๆ อันเป็นปัญหาสาธารณะแล้ว หากมิได้รับความเห็นชอบ หรือสนับสนุนจากมวลชนก็ยากที่จะดำเนินไปด้วยความราบรื่น ทั้งนี้เพราะ กลุ่มพลังมวลชนอาจมีการรวมตัวกันเป็นพลัง ที่มีศักยภาพเพียงพอที่สามารถทำให้รัฐบาลต้องชะลอ การตัดสินใจ หรือเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจได้ กลุ่มพลังมวลชนจึงมีความสำคัญในทุกระบอบการเมือง สำหรับในประเทศไทยนั้น การรวมตัวกันของกลุ่มก็มีทั้งที่รัฐเป็นผู้สนับสนุน และมีทั้งที่ รวมตัวกันเพื่อปกป้องรักษาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตน กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อดำเนินการไปบน ทางใดที่มีผลกระทบต่อนโยบายของรัฐโดยไปกดดันให้รัฐดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด ถือได้ว่ากลุ่ม เหล่านี้สามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล การเกิดกลุ่มอิทธิพลเพื่อต่อต้านนโยบายของรัฐ ในปัญหาสาธารณะที่ผ่าน ๆ มากี่เช่น การรวมตัวกันคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน การคัดค้านการ สร้างเขื่อนปากมูล การคัดค้านการสร้างโรงงานแทนทาลัม ที่จังหวัดภูเก็ต (กรณีนี้ได้ก่อให้เกิดเหตุ ความรุนแรงทางการเมืองในที่สุด) เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้นับได้ว่า กลุ่มอิทธิพลในประเทศไทยก็มี บทบาทสำคัญทางการเมืองเนื่องจากสามารถส่งผลกระทบต่อการทำงานของรัฐบาลได้

✓ สำหรับกลุ่มที่ทำการศึกษาคือชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนที่อยู่ใจกลางเมืองหลวง และได้รับผล กระทบโดยตรงจากนโยบายสาธารณะของรัฐบาล ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดในเมืองหลวง โดย การสร้างทางด่วนตัดผ่านชุมชน มีผลให้ชาวชุมชนต้องถูกเวนคืนที่ดินเพื่อรองรับกับทางด่วนที่จะเกิดขึ้น จึงทำให้ชุมชนรวมตัวกันเป็นพลังเพื่อมาต่อรองกับรัฐบาลในการที่จะรักษาผลประโยชน์ของชุมชนไว้

เมื่อพิจารณาถึงการแก้ไขปัญหายาเสพติดสร้างทางด่วนแล้วคงจะเป็นผลสืบเนื่องมาจาก การที่กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางความเจริญในทุก ๆ ด้านจึงมีประชาชนเข้ามาหากินในกรุงเทพฯ จำนวนมากแต่ที่อยู่อาศัยในเมืองไม่สามารถจะหาได้อย่างง่าย ๆ เนื่องจากมีราคาแพงมาก ทำให้ ประชาชน ต้องแสวงหาที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ที่อยู่นอกตัวเมืองออกไป ปัจจุบันนี้แหล่งที่อยู่อาศัยกำลังราย รอบเมืองกรุงเทพฯ และกินพื้นที่ไปถึงจังหวัดใกล้เคียง เช่น ปทุมธานี นนทบุรี นครปฐม คนที่ทำงาน ในกรุงเทพฯ จึงต้องเผชิญกับปัญหาการเดินทางจากนอกเมืองเข้าสู่เมืองและภายในเมืองเองโดย เฉพาะในช่วงเร่งด่วน และขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับปัญหาการขนส่งทั้งสินค้าและผู้โดยสารที่ต่าง

ก็มุ่งเข้าสู่กรุงเทพฯ อยู่ตลอดเวลา ข้อเสนอแนะในการโยกย้ายหน่วยราชการออกไปนอกกรุงเทพฯ ก็ยังมิได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังจากรัฐบาล ดังนั้นปัญหาการกระจุกตัวของหน่วยราชการ การกระจุกตัวของโรงงานการอพยพคนงานจากชนบทเข้าสู่เมือง ผนวกกับปัญหาการวางแผนการใช้ที่ดินและผังเมืองจึงก่อให้เกิดปัญหาเฉพาะหน้าที่ไม่สามารถแก้ไขได้ในระยะสั้น คือ ปัญหาการจราจร สภาพปัญหาเหล่านี้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วย แต่มิได้ทำงานประสานกันอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้รัฐบาลและภาคเอกชนกำลังให้ความสนใจกับความเป็น "ศูนย์กลางเศรษฐกิจของภูมิภาคอินโดจีน" และความเป็น "ฐานเศรษฐกิจ การค้า การเงิน การท่องเที่ยวที่สำคัญในกลุ่มอาเซียน" ของประเทศไทย แนวทางการพัฒนาประเทศจึงเป็นไปเพื่อรองรับสิ่งเหล่านี้ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงข่ายระบบคมนาคมขนส่งทั้งในระดับประเทศและในระดับมหานครอย่างกรุงเทพฯ เช่น การสร้างสนามบินหนองงูเห่า การจัดระเบียบการใช้ที่ดินและการแก้ปัญหาจราจรและขนส่งในกรุงเทพฯ และปริมณฑลซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กรุงเทพฯ กำลังจะมี "การแปลงโฉม" ให้เป็นเมืองทันสมัยเพื่ออำนวยความสะดวกในการติดต่อธุรกิจทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

"การแปลงโฉม" ของกรุงเทพฯ โดยการสร้างถนนให้มากขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ธุรกิจเอกชน ไม่ว่าจะเป็นการตัดถนนและสร้างทางด่วน (เพื่อร่นระยะเวลาและระยะทางในการเดินทาง อีกทั้งช่วยประหยัดพลังงานเชื้อเพลิงที่สูญเสียไปกับปัญหาการจราจร ซึ่งเมืองหลวงใหญ่ทั่วโลกก็เผชิญปัญหาจราจรมาแล้วทั้งนั้น เพียงแต่วิธีการแก้ไขนั้นแตกต่างกันออกไป) โครงการทางด่วนบางรอด-แจ้งวัฒนะ โครงการสร้างถนนรวมและกระจายการจราจรเส้นอุรุพงษ์-วิฑูรย์ ซึ่งผลของการพัฒนากรุงเทพฯ ในลักษณะนี้ส่งผลกระทบต่อบ้านครัวโดยตรง อันอาจจะส่งผลให้ชาวบ้านครัวต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง

ชาวบ้านครัวได้ผ่นกกำลังกันต่อสู้กับปัญหาทางด่วนที่เข้ามาในหมู่บ้านและกำลังจะทำลายหมู่บ้านให้สลายไปจากสังคมไทยในที่สุดก็เป็นได้ ด้วยเหตุนี้เองที่ชาวไทยมุสลิมและชาวจีนบางส่วนได้ร่วมกันเรียกร้องของความเป็นธรรมจากสังคมและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่เริ่มโครงการก่อสร้างทางด่วนบางรอด-แจ้งวัฒนะ และโครงการสร้างถนนรวมและกระจายการจราจร ของโครงการทางด่วนขั้นที่ 2 (อุรุพงษ์-วิฑูรย์) ในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งโครงการทั้งสองนี้จะต้องเวนคืนที่ดินส่วนที่เป็นมัสยิดและสุสานถึงสามแห่งด้วยกันและพาดผ่านทับหมู่บ้านเป็นจำนวนหลายร้อยหลังคาเรือน อันจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนของชาวบ้านครัวที่เคยอาศัยอยู่มาเป็นเวลานานกว่า 200 ปี

การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของชาวบ้านครั้งนี้เริ่มมาตั้งแต่ 2531 สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี และต่อมาสมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งรัฐบาลนี้ก็ได้ผ่อนปรนให้ปรับแนวทางหลัก (เส้นบางโคล่-แจ้งวัฒนะ) มิให้ผ่านมัสยิดและสุสาน ซึ่งต้องเพิ่มงบประมาณในการเวนคืนที่ดินประมาณ 400-600 ล้านบาท และให้ยกเลิกเส้นทางสายอูรุพงษ์-วิทย์ (รายงานข่าวของสำนักข่าวไทย 20 กันยายน 2531) จนกระทั่งในเดือนตุลาคม 2534 การทางพิเศษแห่งประเทศไทยได้ทำหนังสือขอเข้าสำรวจพื้นที่และประเมินราคาค่าทดแทนอสังหาริมทรัพย์ที่จะถูกเวนคืนบริเวณบ้านครัวทั้งหมด ซึ่งชาวบ้านก็ได้เรียกร้องขอความเป็นธรรมจากรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน และรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ตามลำดับเรื่อยมา โดยที่ชาวบ้านครัวมีการตอบโต้เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อป้องกันมิให้มีการวางเพลิงทำลายทรัพย์สิน เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมที่ชาวบ้านครัวจะได้รับ ความพยายามต่อสู้ของชาวบ้านครัวถึงขั้นเรียกร้องให้คณะกรรมการพิจารณาประโยชน์ของถนนรวม และกระจายการจราจรต่อระบบทางด่วนขั้นที่ 2 (แต่ตั้งจากบุคคลทรงคุณวุฒิจากภายนอกกระทรวงมหาดไทย) ดำเนินการในลักษณะ "ไม่สวนสาธารณะ" เพื่อให้บุคคลภายนอกได้รับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านบ้านครัว และเพื่อให้มีการตรวจสอบและกระทบที่แท้จริงของโครงการทางด่วนนี้ ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

จากการต่อสู้ต่อรองกับรัฐบาลของชุมชนบ้านครัว ที่ดำเนินติดต่อกันมาเป็นระยะเวลา 6 ปี (2531-2536) นั้น คงจะมีปัจจัยที่สำคัญอยู่หลายประการที่ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการต่อสู้เรียกร้องเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนได้จนถึงปัจจุบัน และสิ่งที่น่าสนใจก็คือผู้นำชุมชน ทั้งนี้เพราะในการดำเนินกระบวนการต่าง ๆ ของกลุ่มหรือชุมชนจะต้องมีผู้นำที่เป็นตัวแทนของชุมชนดำเนินการในบทบาทต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการ การศึกษาในครั้งนี้จึงพิจารณาที่บทบาทและกระบวนการต่อสู้ของผู้นำ รวมทั้งบทบาทต่าง ๆ ที่มีผลต่อคนในชุมชนและชุมชน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อเป็นการศึกษาบทบาทของผู้นำในกลุ่มอิทธิพล กลุ่มหนึ่งว่าจะแสดงบทบาทออกมาในด้านใด
2. เพื่อเป็นการศึกษาวิเคราะห์วิธีการแสดงบทบาทของผู้นำกลุ่มอิทธิพลนี้ ว่า ต้องใช้ปัจจัยอะไรในการแสวงหาอำนาจและอิทธิพลให้เกิดขึ้นในกลุ่ม
3. เพื่อเป็นการศึกษาว่าผู้นำในกลุ่มอิทธิพลนี้ จะแสดงบทบาทเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาเป็นการศึกษาผู้นำในกลุ่มอิทธิพล ซึ่งผู้ศึกษาจำกัดขอบเขตการศึกษาไว้ที่พื้นที่ การศึกษาโดยจะศึกษาเฉพาะชุมชนบ้านครัวเหนือในพื้นที่เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร

ในการศึกษาเรื่องนี้ใช้หน่วยการวิเคราะห์ในระดับบุคคล (individual) เป็นการศึกษา ผู้นำเป็นรายบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำที่มีบทบาทสำคัญ ๆ และมีอำนาจอิทธิพลอย่างสูงในชุมชน ในแง่ของระดับการวิเคราะห์นั้นเป็นการวิเคราะห์ถึงบทบาทของกลุ่มผู้นำ ในระดับท้องถิ่น รวมตัวเป็นกลุ่มอิทธิพล ไม่ใช่เป็นการวิเคราะห์ระดับองค์กรใหญ่ ๆ แต่เป็นเพียงการวิเคราะห์ บทบาทของผู้นำชุมชนบ้านครัวเหนือ

แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา¹

การศึกษาในครั้งนี้จะมีแนวความคิดทฤษฎีที่สำคัญ ๆ คือ แนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำ และ แนวความคิดในเรื่องกลุ่ม

ผู้นำเป็นบุคคลที่สามารถชักนำให้บุคคลในกลุ่มของตนเชื่อฟังและยอมปฏิบัติตามได้ โดยตัวผู้นำเองจะมีบทบาทเด่นเหนือกว่าบุคคลอื่น ในกลุ่มซึ่งการที่ผู้นำสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้นำได้ ก็เนื่อง มาจากมีปัจจัยด้านต่าง ๆ ครอบครองอยู่ ซึ่งบุคคลอื่นไม่มีหรือมีแต่ด้อยกว่า ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ การมี ตำแหน่งหน้าที่ มีความอาวุโส มีฐานะ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลให้ผู้นำมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อ กลุ่มของตน

ในส่วนของกลุ่มนั้น การที่แต่ละบุคคลซึ่งมีหลายความคิดจะมารวมตัวกันเป็นกลุ่มได้ ก็เนื่อง มาจากแต่ละบุคคลมีความต้องการในสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพื่อมารวมกลุ่มกันแล้ว กลุ่มสามารถสนองตอบต่อ บุคคลซึ่งกันและกันได้ กล่าวคือ บุคคลในกลุ่มจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นจึงมารวมกันเป็นกลุ่มเพื่อ ดำเนินการต่าง ๆ ไปได้ผลประโยชน์สนองกลับมาสู่ตนเอง ในขณะที่เดียวกัน เมื่อใดที่กลุ่มเหล่านี้ได้ แสดงบทบาทที่จะสนองตอบต่อผลประโยชน์ของตนเองแต่การแสดงบทบาทนั้น ไปขัดแย้งนโยบายของรัฐ หรือมีผลกระทบโดยตรงต่อนโยบายของรัฐ กลุ่มเหล่านี้ก็จะกลายเป็นกลุ่มอิทธิพล

¹รายละเอียดดูได้ในบทที่ 2

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จาก อัมรอยต์ (Jacques Amyot)² ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะและอิทธิพลผู้นำ จากตำแหน่งทางราชการ คุณสมบัติส่วนตัว ความมั่นคงซึ่งเป็นเสมือนหลักประกันของผู้นำ วิเคราะห์ งานพัฒนาหมู่บ้านว่ากลุ่มผู้นำมีบทบาทในการริเริ่มอย่างไร กลุ่มผู้นำกลุ่มใดที่มีบทบาทมากที่สุด โดยเข้าไปศึกษาตัวบุคคลที่เป็นผู้นำแต่ละคนว่ามีลักษณะเด่นอย่างไรและลักษณะเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนาอย่างไร

การศึกษาของอัมรอยต์ ได้ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านรัตนลาน ทางเหนือสุดของอำเภออุทุมพรพิสัย ศรีสะเกษ กล่าวถึงลักษณะทางเชื้อชาติไทยลาวของประชากร เศรษฐกิจ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ สภาพที่ดินในความยึดครองซึ่งมีเฉลี่ยประมาณ 4-5 ไร่ สภาพการมีหนี้สินซึ่งน้อยมาก ความคาดหวังในชีวิตเป็นไปอย่างง่าย ๆ เช่น ต้องการมีที่ดินเพิ่มขึ้น การรวมกลุ่มทางสังคม มักเกิดจากการแต่งงานและเป็นการดึงฝ่ายชายมารวมกับครอบครัวฝ่ายหญิง มีการร่วมมือกันทำงาน กล่าวถึงกลุ่มผู้นำซึ่งได้แก่กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเจ้าอาวาส กลุ่มฝ่ายค้าน กลุ่มครูใหญ่ และกลุ่มผู้มีอิทธิพลกล่าวถึงโครงการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การสร้างเขื่อน สร้างถนน อ่างเก็บน้ำ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะผู้นำ และโครงการพัฒนาในหมู่บ้านรัตนลานว่า เจ้าอาวาสและผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ มักเป็นผู้ริเริ่มโครงการ การประชุมชาวบ้านเป็นเพียงการหาวิธีดำเนินงานมากกว่าการพิจารณาว่าโครงการเหมาะสมที่จะทำหรือไม่ จะเห็นว่าการศึกษาของอัมรอยต์เป็นงานวิจัยลักษณะผู้นำ ในชุมชนที่ใช้วิธีศึกษาจากลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยไม่ใช้สถิติหรือแบบสอบถามเลย ทั้งนี้เนื่องจากได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ไม่ควบคุมการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

พิทยา สายหู³ ได้ทำการศึกษาสภาพหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับผู้นำโดยเฉพะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการทำงานในตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านเป็นดังต่อไปนี้

²จาก อัมรอยต์, "ลักษณะผู้นำในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" สุเทพ สุนทรเกษม บรรณาธิการ, สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511), หน้า 379-415.

³พิทยา สายหู และกองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน, รายงานการวิจัย เรื่องการศึกษาสภาพหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ (กรุงเทพฯ : กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย, 2505)

ผู้ใหญ่ว่านเป็นคนกลางที่ต้องผสมผสานผลประโยชน์ของลูกบ้าน และของทางราชการให้เข้ากันอย่างพอเหมาะพอดี อยู่ในฐานะลำบาก ถ้าหากมีแรงดันจากทั้ง 2 ฝ่ายที่มุ่งผลคนละทางกัน ราชการอาจจะเรียกร้องต้องการหลายอย่าง ซึ่งลูกบ้านไม่เต็มใจที่จะทำ ผู้ใหญ่ว่านอาจต้องเข้าข้างลูกบ้านของตน ช่วยต่อรองผ่อนผันข้อเรียกร้องต้องการของทางราชการ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ของตนในฐานะชาวบ้านคนหนึ่งกับชาวบ้านอื่น ๆ ไว้หากผู้ใหญ่ว่านเข้าข้างทางราชการ ชาวบ้านอาจพิพากษ์วิจารณ์ตั้งข้อรังเกียจว่า ผู้ใหญ่ว่านหวังผลประโยชน์ของตนเอง จะเอาดีทางราชการโดยไม่คำนึงถึงชาวบ้านด้วยกัน

ผู้ใหญ่ว่านมิได้เป็นผู้มีอำนาจในการปกครองชาวบ้านอย่างแท้จริงเสมอไป ถึงแม้ว่า จะมีตำแหน่งแต่งตั้งของทางราชการให้ ทั้งนี้เพราะอิทธิพลต่าง ๆ ของญาติพี่น้องหรือลูกบ้านบางกลุ่มที่ไม่เคยยอมรับอำนาจของผู้ใหญ่ว่านอยู่แล้วตามปกติ

ผู้ใหญ่ว่านที่ได้รับเลือกขึ้นมาด้วยการแข่งขันอย่างเผ็ดร้อนกับผู้สมัครคนอื่นมักพบว่า คู่แข่งขันที่ไม่ได้เป็นผู้ใหญ่ว่านตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ และยุยงพวกพ้องของตนและลูกบ้านคนอื่น ๆ ไม่ให้เชื่อฟังและร่วมมือกับผู้ใหญ่ว่าน

ผู้ใหญ่ว่านบางคนเป็นคนเฉื่อยชาโดยนิสัย และไม่เคยปฏิบัติหน้าที่ประจำของตัวเอง บางหมู่บ้านชาวบ้านเสนอคนประเภทนี้ และเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่ว่านโดยจงใจด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้ใหญ่ว่านที่ไม่กระฉับกระเฉง มักจะได้ไม่รับงานของทางราชการมาให้ชาวบ้านท้อแท้ ๆ ชาวบ้านจะได้อยู่สบาย ๆ

ผู้ใหญ่ว่านบางคนที่มีอายุน้อย มักไม่มีอิทธิพลเหนือชาวบ้านที่อาวุโสกว่า

ผู้ใหญ่ว่านบางคนแก่ไป ความคิดอ่านที่จะรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ก็เฉื่อยชาไปตามอายุด้วย

จากผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึง ความเป็นตัวกลางระหว่างประชาชนกับราชการของผู้ใหญ่ว่าน และการต่อต้านของกลุ่มผู้ไม่ยอมรับอิทธิพลของประชาชนต่อผู้ใหญ่ว่าน ตั้งแต่สามารถกำหนดได้ว่า จะให้ใครเป็นผู้ใหญ่ว่าน เพื่ออะไร รวมทั้งอายุที่มีผลต่อการทำงานของผู้ใหญ่ว่าน

พัทยา สายหู⁴ ได้ศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ ได้กล่าวเรื่องผู้นำชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ว่านไว้ดังนี้

⁴พัทยา สายหู การศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตการศึกษาภาคใต้ รายงานการวิจัยห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกรรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2508.

ในสังคมหมู่บ้าน ชาวบ้านมักถือตัวว่า มีฐานะศักดิ์ศรีเสมอกันในหมู่คน ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งที่จะมีชั้นวรรณะหรือตำแหน่งบังคับบัญชา เหนือเพื่อนบ้านอื่นอย่างจริงจัง นอกเสียแต่จะมีระบบอื่นเข้ามาแทรกแซง เช่น ในด้านการปกครองชาวบ้านอยู่ด้วยกันตามลำพังไม่มีใครที่จะมอบอำนาจปกครองเพื่อนบ้านได้อย่างจริงจัง แต่ถ้าทางราชการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน มอบหมายหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายให้ ชาวบ้านก็จะยอมให้ว่า ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจมากกว่าตน เพราะได้รับมอบหมายจากทางราชการ

ลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการยอมรับ เชื้อพ้องของประชาชนต่ออำนาจที่เหนือกว่า คืออำนาจที่ผู้ใหญ่บ้านได้รับจากรัฐบาล

ในการปกครอง ผู้นำโดยตำแหน่งคือ ผู้ใหญ่บ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านจะปฏิบัติหน้าที่เพียงเท่าที่กฎหมายกำหนดให้ เช่น ในเรื่องการจดทะเบียนและการเก็บภาษีอากร แต่ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน การตัดสินคดีข้อพิพาทระหว่างลูกบ้าน ฯลฯ อาจมีผู้อาวุโสคนอื่นในหมู่บ้านช่วยดูแลอยู่ หรือมีคนวัยฉกรรจ์ นิสัยห้าวหาญ ชักชวนพวกพ้องคอยคุ้มกันหมู่บ้านอยู่ โดยไม่ต้องคอยให้ผู้ใหญ่บ้านสั่งการ

ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการรู้จักแบ่งงานกันทำ การช่วยกันดูแลปกครองของผู้นำและประชาชนในหมู่บ้าน

"ผู้ใหญ่บ้านในระบบการปกครอง มักจะเป็นญาติรุ่นอาวุโสจากตระกูลดั้งเดิมของหมู่บ้านของชาวบ้าน"

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ลักษณะการปกครองที่ถือเอาการสืบสายโลหิตมาเป็นการสืบต่อความเป็นผู้นำในการปกครอง

นอกจากนั้น ยังมีประเด็นที่ได้ค้นพบจากการศึกษาอีกหลายประการ เช่น ผู้นำอย่างเป็นทางการโดยตำแหน่งหรือผู้ใหญ่บ้าน แต่ด้วย ประสิทธิภาพทางการปกครอง ได้อาศัยการมีความรู้ทางศาสนา และความใกล้ชิดผู้นำทางศาสนา ทำให้ประชาชนไม่กล้าคิดที่จะถอดถอน หรือขัดขืนอำนาจบังคับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า บางครั้งผู้นำได้ความสามารถที่ตนมีอยู่ในระบบหนึ่งคำนวณความเป็นผู้นำในอีกระบบหนึ่ง นอกจากนั้น ยังมีประเด็นที่ชี้ให้เห็นถึงระบบกลุ่มธรรมชาติทางการปกครอง คือ มีการเห็นพ้องต้องกันในกลุ่มผู้อยู่ในละแวกเดียวกัน ที่จะยอมรับการนำจากผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยก่อนและมีฐานะมั่นคง มีอิทธิพลจากกว้างขวางเป็นหัวหน้ากลุ่มบ้าน มีลักษณะเป็นผู้นำแบบประเพณี ถ้าผู้นำดังกล่าวเป็นคนเข้มแข็ง อาจปกครองกลุ่มบ้านของตนโดยผู้ใหญ่บ้านไม่มายุ่งเกี่ยว หรือถ้าเป็นญาติผู้ใหญ่ของคนละแวกเดียวกันด้วยก็อาจจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ตาของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า

ระบบผู้นำผู้นำโดยประเพณีดั้งเดิมที่ประชาชนกำหนดขึ้นเองยังมีปรากฏอยู่ ระบบเครือญาติและอาวุธ
ยังมีอิทธิพลที่ผู้นำอย่างเป็นทางการต้องให้ความสนาใจอย่างละเอียดไม่ได้ ประเด็นที่พบอีกประเด็นที่
หนึ่งก็คือ ความรู้สึกยากลำบากในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ที่ต้องรักษาทั้งประโยชน์ของลูกบ้าน
และของทางราชการให้พอดีทั้งสองฝ่าย ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่ายเสมอไป ซึ่งนับว่าการเป็นผู้นำ
บ้านต้องอาศัยศิลปะทางการปกครองพอสมควร เพื่อให้การดำรงอยู่ในตำแหน่งเป็นไปได้อย่างดีจาก
ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ยิ่งชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนและส่งผลต่อกันของระบบย่อยทางการเมืองและ
ศาสนา การมีหัวหน้ากลุ่มที่แสดงให้เห็นถึง การแบ่งชั้นการปกครองออกเป็นแบบและนอกแบบเป็น
ทางการเมืองและไม่ใช่ทางการเมืองที่แยกย่อยลงไปอีก รวมทั้งความเป็นตัวกลางระหว่างราษฎรกับรัฐบาล
ของผู้ใหญ่บ้าน ยังคงสามารถปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนอยู่

สรุปเกี่ยวกับผู้นำในเขตศึกษาก็คือ บุคคลประเภทผู้นำทางการเมืองการปกครองคือ ผู้ใหญ่บ้าน
และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่งตั้งผู้นำที่ไม่เป็นทางการเมืองคือหัวหน้ากลุ่มบ้านที่มีอยู่ทุกกลุ่ม และผู้ชายที่มีอายุ
เกินวัยฉกรรจ์ขึ้นไปถึงอายุสูงที่เป็นกำลังป้องกันหมู่บ้าน รวมทั้งผู้ที่ได้เคยฝึกอาวุธเป็นเจ้าหน้าที่อาสา-
รักษาดินแดน ทหาร หรือตำรวจ แต่อาจแยกประเภทได้ในด้านการว่ากล่าว ตักเตือนพิจารณาคดี
ผู้กระทำความผิดนั้นเป็นเรื่องของผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้ากลุ่มบ้าน และผู้มีอาวุธในหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มประชาชน
ที่เหลือทำหน้าที่เน้นหนักไปในด้านการรวบรวม ป้องกันโจรสลัดร้ายที่จะมาคุกคามความสงบสุข
ของชาวบ้าน

จากผลการสรุป แสดงให้เห็นถึงการมีผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่ใช่ทางการเมืองในหมู่บ้านรวม
ทั้งการแบ่งสรรอำนาจทางการเมืองการปกครอง

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำในเขตภาคใต้ ทำให้เห็นแง่มุมโครงสร้างที่แปลกออกไปและ
สลับซับซ้อนเป็นพิเศษ เช่น หัวหน้ากลุ่มบ้านหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการเมืองอื่น ๆ การไม่ค่อยขึ้นต่อกับ
ของประชาชน การมีผู้นำในหลายระบบที่ซ้อน ๆ กันอยู่ เช่น ระบบการปกครองกับระบบศาสนา

สมชัย รักวิจิตร⁵ ได้ศึกษาเรื่องผู้นำหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษา
จาก 9 หมู่บ้านในจังหวัดนครพนม ซึ่งมีข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้ คือ

ผลงานการวิจัยระบุชัดขึ้นอย่างง่าย ๆ ในการหาตัวผู้นำที่มีความสำคัญในหมู่บ้าน ดังนี้

⁵สมชัย รักวิจิตร, ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรุงเทพฯ
: ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย-สหรัฐ, 2514)

ก. ตำแหน่งสำคัญ ๆ ที่มีเกียรติในหมู่บ้าน ซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้งผู้นำที่สำคัญ มักมีตำแหน่งสำคัญในหมู่บ้านซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตำแหน่งกรรมการสภาตำบล

ข. จำนวนตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรือตำแหน่งทางราชการหรือกึ่งราชการ กล่าวคือ ผู้นำที่มีความสำคัญมาก ๆ มักจะมีตำแหน่งหลายตำแหน่ง

ค. การศึกษา ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงสุด (จะเป็นการศึกษา "สมัยใหม่" หรือการศึกษาทางธรรมก็ได้) ซึ่งทำหน้าที่สารวัตรกำนัน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือมีตำแหน่งบางอย่างในหมู่บ้านซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้ง ซึ่งโดยปกติแล้วมักจะเป็นผู้นำที่สำคัญในหมู่บ้านและ

ง. ความมั่งมี ผู้ที่ร่ำรวยที่สุดในหมู่บ้าน ซึ่งมีความเมตตากรุณาและอุทิศเงินส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอยู่เสมอ มักจะเป็นผู้นำที่สำคัญในหมู่บ้าน

ผลการวิจัย ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การมีตำแหน่งสูงในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้าน เช่น มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัด หรือครูในหมู่บ้าน ไม่ใช่ดัชนีที่ดีที่จะชี้ตัวผู้นำที่แท้จริง

และในการที่ชาวบ้านจะนิยมยกย่องและยึดถือว่า ใครเป็นผู้นำของเขานั้น ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่ได้โดยไม่ต้องอาศัยการเลือกตั้งนั้นยังไม่พอ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ และเข้าร่วมในกิจกรรมส่วนรวมอย่างจริงจังด้วย

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนและความสำคัญของครูและพระภิกษุกับผู้นำอื่น ๆ ในหมู่บ้านที่เข้าไปศึกษาแล้ว ปรากฏว่าพระภิกษุและครู มีบทบาทความเป็นผู้นำในการพิจารณาตัดสินปัญหา และกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่นอกหน้าที่ของครูและกิจกรรมทางศาสนาอย่างมาก

ในเรื่องของอำนาจผู้นำในหมู่บ้าน ประมาณร้อยละ 71 ของผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำแสดงเจตนา-รมย์ที่จะเชื่อฟังคำสั่งของผู้นำบางคนโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น แม้ว่าการกระทำตามคำสั่งนั้น ๆ อาจจะมีอันตรายประสพความยากลำบาก หรือต้องเสียเงินเสียทองก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีดัชนีอื่น ๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในกรณีที่ผู้นำเรียกร้องหรือขอร้องให้ชาวบ้านทำสิ่งที่ไม่ต้องเสียสละมากแล้ว ชาวบ้านที่จะยอมทำตามก็จะมีจำนวนมากขึ้น

ในเรื่องปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทำให้ผู้นำที่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนมีอิทธิพลมาก มีหลายประการ ดังนี้คือ

1. ปัจจัยประการแรกก็คือ สถาบันของหมู่บ้านประเพณีนิยมของหมู่บ้านในจังหวัดนครพนม กว่าหลังจากการพิจารณาตัดสินปัญหาใหม่ ๆ ที่มีผลกระทบกระเทือนหรือเกี่ยวข้องกับชาวบ้านแล้ว

การพิจารณาดังกล่าวจะต้องทำกันในที่ประชุมของหมู่บ้าน ซึ่งโดยปกติแล้ว ผู้นำมักจะมีอิทธิพลมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ในที่ประชุม สำหรับปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือปัญหาที่อยู่หน้างานที่และความรับผิดชอบของผู้นำหมู่บ้านแล้ว ผู้นำหมู่บ้านและผู้ทำงานใกล้ชิดกับผู้นำหมู่บ้าน ก็มีอิทธิพลมากเป็นพิเศษ ในการพิจารณาปัญหาดังกล่าว ซึ่งผู้นำหมู่บ้านและพวกผู้ช่วยต่าง ๆ ของเขาก็มักจะเป็นผู้นำหมู่บ้าน ผลของการวิจัยแสดงว่า ผู้นำในหมู่บ้านมักจะดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของหมู่บ้าน หรือตำแหน่งที่ทางราชการแต่งตั้ง เกือบทุกหมู่บ้าน

2. ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มุ่งสั่งสอนชาวบ้านให้เชื่อฟัง และปฏิบัติตามความเห็นของส่วนรวม (ความเห็นของที่ประชุมหมู่บ้าน) เพราะฉะนั้น ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในการที่จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (ผู้นำ) จึงมีอำนาจอันชอบธรรม (ตามประเพณี) ที่จะเรียกร้องหรือผลักดันให้ชาวบ้านทำตาม

3. การมีตำแหน่งในหมู่บ้านหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับทางราชการ ทำให้ผู้นำในหมู่บ้านมีโอกาที่จะได้ติดต่ออย่างใกล้ชิดหรือขอการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่มากกว่าผู้ที่มิใช่ผู้นำ เมื่อเป็นเช่นนั้น ในบางโอกาสผู้นำบางคนก็อาศัยอิทธิพลจากภายนอกหมู่บ้าน มาบีบบังคับให้ชาวบ้านเชื่อฟังและทำตาม

4. สภาพเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (subsistence economy) ของหมู่บ้าน มักจะทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่อยากจน ชาวบ้านที่ยากจนเหล่านี้ (ส่วนใหญ่แล้วมิใช่ผู้นำ) มีภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน (ไม่ทราบว่ามีปีไหนจะทำพอกิน ปีไหนจะอด) ดังนั้น เขาจึงพยายามสร้างความเป็นมิตรกับผู้ที่มิใช่ความสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือเขาได้ ในยามอดอยาก (ส่วนใหญ่แล้วพวกนี้เป็นผู้นำ) โดยการเอาอกเอาใจบุคคลเหล่านี้ต่าง ๆ นานา

5. ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่พร้อมทั้งทางด้านการศึกษา และจิตวิทยาที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ทั้ง ๆ ที่ในบางโอกาสมีความจำเป็น ดังนั้น เมื่อมีเรื่องที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ขึ้นมา ชาวบ้านจึงต้องการคำแนะนำและความช่วยเหลือจากผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า เพื่อให้แน่ใจว่า จะได้รับการช่วยเหลือ เมื่อสถานการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้น ผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำจึงได้พยายามทำดีกับผู้นำ

6. ผู้นำในหมู่บ้านโดยทั่วไปแล้ว ทราบความเคลื่อนไหวต่าง ๆ และได้รับความนิยมจากชาวบ้านมากกว่าผู้ที่มิใช่ผู้นำ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้นำเป็นผู้ที่อำนาจชักจูงใจคนในการติดต่อกับชาวบ้านด้วยกันมากกว่าคนกลุ่มอื่น

การศึกษาของ สมชัย รักวิจิตร ได้แสดงให้เห็นถึง สภาพทั่วไปของผู้นำหมู่บ้านในจังหวัดนครพนม แสดงให้เห็นถึงปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจการศึกษา การมีความรู้ที่ด้อยกว่า การอ้างถึงอำนาจที่เหนือกว่า และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทาให้ประชาชนต้องอาศัยและขึ้นต่อผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำที่อยู่ตำแหน่งคือผู้นำหมู่บ้าน

คณะกรรมการสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิจัยแห่งชาติ⁶ ได้ศึกษาเรื่อง ผู้นำในชนบทของประเทศไทยพบว่า ชาวบ้านหรือผู้นำท้องถิ่นมักจะมีลักษณะที่สำคัญๆ เช่น เป็นบุคคลที่มีอาวุโส เป็นบุคคลที่มีการศึกษามากกว่าชาวบ้านทั่วไปเป็นผู้ที่มีฐานะมั่นคง กล้าหาญ เสียสละ ท้าทานให้ เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ผู้นำท้องถิ่นมักจะเป็นผู้นำที่มีประสบการณ์นอกหมู่บ้านอย่างกว้างขวาง เคยไปงานเมืองที่เจริญ สนใจติดตามข่าวสาร เช่น ฟังวิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ส่วนกรณิบทบาทของผู้นำพบว่า ผู้นำส่วนใหญ่จะมีบทบาทเกี่ยวกับการให้บริการแก่ชาวบ้านด้วยความเสียสละ เพื่อท้องถิ่นตน อยากเห็นความเจริญ มุ่งมั่นที่จะทำความดีทุกวิถีทางเพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ต้องการที่จะกระทำตนเป็นตัวอย่าง ลักษณะค่านิยมของชาวชนบทที่มีต่อผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวบ้านที่สำคัญ ๆ คือ ให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่ว ๆ ไปด้วยเมตตาจิตใจซื่อสัตย์ พูดจริง ทำจริง ขยันทำงานอย่างสุจริตเป็นกันเอง เป็นที่พึ่งได้ มีตำแหน่งหน้าที่ เครื่องศาสนา ครอบอ้อมอารี เป็นต้น

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ⁷ ได้ทำการศึกษาชนชั้นนา (บุคคลชั้นนา) โครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของเทศบาลสองแห่ง โดยตั้งสมมติฐานไว้ว่าทรัพย์สินความร่ำรวยหรือการมีตำแหน่งสำคัญเป็นลักษณะ หรือเป็นตัวแทน ที่อธิบายการเป็นชนชั้นนาของชุมชนทั้งสองแห่ง ผลการวิจัย เป็นจริงตามที่ตั้งสมมติฐานไว้ จักรกฤษณ์ใช้วิธีการระบุตัวชนชั้นนาโดยพิจารณาจากชื่อเสียงในการวิจัยครั้งนี้โดยสุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัว แล้วให้ระบุชนชั้นนา หลังจากได้รายชื่อชนชั้นนามาแล้วจักรกฤษณ์ได้นำรายชื่อชนชั้นนาทั้งหมดของเทศบาล แต่ละแห่งไปให้ชนชั้นนาที่ถูกระบุจัดลำดับพวกเดียวกันเองว่า ในสายตาชนชั้นนาด้วยกันใคร มีอำนาจและอิทธิพลสูงหรือต่ำแตกต่างกันอย่างไร หลังจากนั้นผู้วิจัยได้คำนวณน้ำหนักคะแนนของลักษณะการเป็นชนชั้นนาแบบเดียวกับตัวอย่างที่ยกมาแสดงในตอนที่ว่า ด้วยวิธีการระบุชนชั้นนา โดยพิจารณาจากชื่อเสียงในรายงานฉบับนี้ เมื่อได้คะแนนทั้งหมดของชนชั้นนาในแต่ละชุมชน จักรกฤษณ์แบ่งช่วงคะแนนเป็น 3 ช่อง คือ

⁶คณะกรรมการสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิจัยแห่งชาติ, รายงานการวิจัยเรื่องชนชั้นนาในชนบทของประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514).

⁷จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, บุคคลชั้นนาโครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).

สูง กลาง ต่ำ เพื่อแสดงถึงโครงสร้างอำนาจของเทศบาลแต่ละแห่ง นอกเหนือจากนี้แล้วงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ใช้วิธีการทางสถิติอะไร การวิเคราะห์เป็นแบบบรรยายความถึงลักษณะชนชั้นที่สำคัญ ๆ ข้อสรุปที่พบในการวิจัยของจักรกฤษณ์ก็คือ ชนชั้นน้าในเทศบาลทั้งสองแห่ง ส่วนใหญ่มีตำแหน่งหรือเคยมีตำแหน่งแบบทางการ (formal positions) ถ้าไม่มีตำแหน่งจะต้องเป็นคนที่มีฐานะดีมาก กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ชนชั้นน้ามักจะได้ตำแหน่งหรือเคยได้ตำแหน่งมาก่อน หรือมีฐานะความเป็นอยู่มั่งคั่งหรือเคยดำรงตำแหน่งใหญ่ ๆ และมีความมั่งคั่งอีกด้วย คุณสมบัติรองอื่น ๆ เช่น สถานที่ เกิด สัญชาติ เชื้อชาติ อายุ เพศ การศึกษา ฯลฯ เป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมอำนาจหรืออิทธิพลของแต่ละบุคคลให้ชัดเจนขึ้นเท่านั้น การศึกษาของจักรกฤษณ์เป็นการศึกษาโครงสร้างอำนาจของชนชั้นน้าที่ชัดเจน ทั้งแนวความคิดระเบียบวิธีการศึกษาตามแนวที่ได้กล่าวไว้แล้ว นอกจากนี้ผลการศึกษาที่ยืนยันสมมติฐานของทฤษฎีแบ่งชั้นทางสังคมที่ว่า ตำแหน่งและความมั่งคั่ง เป็นตัวชี้สำคัญของสถานภาพชนชั้นสูงในสังคม

สมจิต ปัญญาศักดิ์⁸ ได้ศึกษาชนชั้นน้าในชุมชนชนบทที่มีการพัฒนาอยู่ในระดับพัฒนาแล้วกับชนบทที่กำลังพัฒนาสองหมู่บ้านในชนบทภาคเหนือ พบว่า ในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแล้วชนชั้นน้าที่มีอำนาจสูงสุดในหมู่บ้านคือ ชนชั้นน้าที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ส่วนชุมชนที่กำลังพัฒนาชน ชั้นน้าที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้มีอำนาจ การตัดสินใจที่สำคัญที่สุด คุณลักษณะของการเป็นชนชั้นน้าที่ศึกษาพบคือ การดำรงตำแหน่ง ความร่ำรวย การผ่านการอบรม อายุ การศึกษา การเคยดำรงตำแหน่ง

ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี⁹ ศึกษาชนชั้นน้าในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ เปรียบเทียบหมู่บ้านที่พัฒนากับหมู่บ้านที่กำลังพัฒนา พบว่า ในชุมชนที่ระดับการพัฒนาต่ำ การดำรงตำแหน่งสำคัญ และการมีอายุ อาวุโสเป็นคุณสมบัติสำคัญของชนชั้นน้า คุณสมบัติรองลงมาคือ การติดตามอ่านหนังสือพิมพ์และการติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมากกว่าประชาชนธรรมดา ส่วนชุมชนที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจ คุณสมบัติของชนชั้นน้าคือการดำรงตำแหน่งสำคัญ และมีรายได้สูง คุณสมบัติรองลงมา คือมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

⁸สมจิต ปัญญาศักดิ์, "ชนชั้นน้า อำนาจ โครงสร้างอำนาจชุมชน การศึกษาเปรียบเทียบสองหมู่บ้านภาคเหนือ", (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528).

⁹ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, "ชนชั้นน้า โครงสร้างอำนาจและทัศนคติทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณี 2 หมู่บ้านในโครงการทุ่งกุลาร้องไห้", (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529).

นิคม สุวรรณรุ่งเรือง¹⁰ ศึกษาชนชั้นผู้นำในชุมชนชาวไทยมุสลิมที่พัฒนาแล้ว กับที่กำลังพัฒนาในจังหวัดปัตตานี พบว่า ชุมชนชาวไทยมุสลิมที่พัฒนาแล้ว ชนชั้นนำของชุมชน คือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการและบุคคลที่ดำรงตำแหน่งผู้นำศาสนาอิสลาม มีคุณสมบัติสำคัญคือ ดำรงตำแหน่งทางสังคมมาก เคยดำรงตำแหน่งมาก่อน มีระยะเวลาการดำรงตำแหน่งมานาน มีรายได้สูง การศึกษายุทธศาสตร์สูง เคยผ่านการอบรมมาก่อน ติดต่อกับเจ้าหน้าที่มาก เป็นญาติชนชั้นนำเก่า เป็นคนในท้องถิ่น อยู่ในชุมชนมานาน มีความรู้ความเข้าใจหลักศาสนาดี และคุณสมบัติที่อธิบายการเป็นชนชั้นนำได้ดีที่สุดคือ การอบรมในโครงการต่าง ๆ การดำรงตำแหน่งทางการ การเคยดำรงตำแหน่ง การเป็นสมาชิกองค์กร การเป็นญาติกับชนชั้นนำเก่า การดำรงตำแหน่งสังคม และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตามลำดับ ส่วนชุมชนชาวไทยมุสลิมที่กำลังพัฒนาชนชั้นนำของชุมชนคือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการและบุคคลที่ดำรงตำแหน่งผู้นำศาสนาอิสลามเช่นกัน คุณสมบัติที่สำคัญ คือ ดำรงตำแหน่งสังคมมาก มีระยะเวลาดำรงตำแหน่งมานาน มีรายได้สูง เป็นสมาชิกองค์กร เคยผ่านการอบรมมาติดต่อกับเจ้าหน้าที่มาก เป็นคนในท้องถิ่น อยู่ในท้องถิ่นมานาน และมีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาดี คุณสมบัติที่อธิบายความเป็นบุคคลชั้นนำได้ดีที่สุดคือ การอบรมในโครงการต่าง ๆ ระยะเวลาอยู่ในชุมชน การดำรงตำแหน่งทางสังคม การดำรงตำแหน่งทางการ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนา และการเคยดำรงตำแหน่งตามลำดับ

สรุปผลงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเป็นการศึกษา "ผู้นำ" ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยมีตำแหน่งเป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็จะได้ผลสรุปที่คล้ายคลึงกัน ผู้นำจะเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนตัดสินใจ แนวทางการดำเนินของกลุ่มหรือชุมชน จัดได้ว่าผู้นำเป็นผู้มีบทบาทที่เด่นที่สุด และการก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ตามสภาพของแต่ละกลุ่มหรือชุมชน เช่น มีตำแหน่ง อายุ มีฐานะ เป็นต้น

¹⁰นิคม สุวรรณรุ่งเรือง, "ชนชั้นนำและโครงสร้างอำนาจของชุมชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้", (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531).

สมมุติฐานในการศึกษา

การศึกษาในเรื่องนี้ผู้ศึกษาได้ตั้งสมมุติฐานในการศึกษาว่า ผู้นำมีบทบาทและอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชุมชน ส่วนสมมุติฐานรองนั้น คือ การที่ผู้นำมีบทบาทและอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชุมชน ก็ด้วยการครอบครองปัจจัยที่สำคัญได้แก่ การดำรงตำแหน่งสำคัญ มีความรู้ความชำนาญและมีข่าวสารข้อมูล ชื่อเสียงจากบิดามารดาหรือบรรพบุรุษ มีญาติพี่น้องกำลังคนหรือมิตรสหายมาก นอกจากนี้ชุมชนบ้านครัวยังมีสภาพชุมชนแออัด และประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สภาพชุมชนแออัด และศาสนาอิสลาม มีผลต่อภาวะผู้นำที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชุมชน

วิธีดำเนินการศึกษา

1. แบบการศึกษาจะใช้การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ วารสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งจะแบ่งเป็น

1.1 เอกสารชั้นต้น (primary sources) เช่น หนังสือราชการ รายงานการประชุม มติคณะรัฐมนตรี เป็นต้น

1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) เช่น รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอทางวิชาการ ข่าวและบทความต่าง ๆ

เอกสารต่าง ๆ เหล่านี้ จะใช้พรรณานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องรวมทั้งนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการดำเนินงานในชุมชน

สำหรับในส่วนการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำ จะใช้วิธีการศึกษาจากการสัมภาษณ์การมีส่วนร่วมสังเกตการณ์ในชุมชน ซึ่งจะสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ทั้งจากผู้นำและประชาชนในชุมชน

2. การเก็บข้อมูล จะมีขั้นตอนในการดำเนินการเก็บข้อมูลคือ

2.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งจะมียู่ตามห้องสมุดต่าง ๆ และหนังสือราชการที่ต้องไปขอความร่วมมือจากหน่วยงานทางราชการ

2.2 การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ เป็นการไปมีส่วนร่วมผูกพันกับประชาชนในชุมชน เพื่อให้ได้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงจากผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน

3. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล จะใช้วิธีการพรรณามาตาม และวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์รวมทั้งข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้กรอบของทฤษฎีที่นำ

ประโยชน์ของการศึกษา

1. ช่วยทำให้ทราบถึงสภาพที่แท้จริงของผู้เรียนในชุมชนแออัดได้อย่างถูกต้อง ซึ่งอาจจะ เป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย การบริหารการปกครอง เพื่อแก้ไขปัญหาของชาวชุมชนแออัดได้ อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ช่วยทำให้ทราบถึงการแสดงออกของผู้เรียนในการแสดงบทบาท เพื่อให้เกิดอิทธิพล และอำนาจต่อการตัดสินใจของชุมชน เพื่อนำมาต่อตรงกับนโยบายของรัฐบาล
3. เป็นแนวทางการศึกษาบทบาทของผู้เรียนในกลุ่มอิทธิพลไทยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นตัว อย่างชี้ เปรียบเทียบกับอิทธิพลและอำนาจของกลุ่มอิทธิพลอื่น ๆ

การนำเสนอผลการศึกษา

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งการนำเสนอผลการศึกษาเป็น 5 บท คือ

- บทที่ 1 เป็นบทนำ กล่าวถึงสภาพปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตการศึกษา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมมุติฐาน วิธีการศึกษาผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา การนำเสนอผลการศึกษา
- บทที่ 2 เป็นแนวความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
- บทที่ 3 เป็นแนวนโยบายของรัฐในการดำเนินงานในชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร
- บทที่ 4 เป็นบทวิเคราะห์ ภาวะและบทบาทของผู้เรียนชุมชนบ้านครัวเหนือ ว่ามีการดำเนิน บทบาทออกมาในด้านใด
- บทที่ 5 เป็นบทสรุปผลการศึกษา